

Стратегії управління біорізноманіттям та екологічна політика

Значення управління біорізноманіттям у сучасній екологічній політиці

Біорізноманіття є фундаментальною основою стабільності екосистем, добробуту суспільства та сталого розвитку економіки. Воно забезпечує екосистемні послуги, зокрема регуляцію клімату, збереження ґрунтів, очищення, запилення, продовольчу безпеку та культурні цінності. В умовах глобальних змін клімату, інтенсифікації господарської діяльності, урбанізації та воєнних викликів проблема збереження біорізноманіття набуває стратегічного значення.

Екологічна політика держави у сфері біорізноманіття реалізується через систему стратегічних документів, регуляторних інструментів, фінансових механізмів та інституційної взаємодії. Ключовим інструментом є **Національна стратегія збереження біорізноманіття та плани дій**, узгоджені з міжнародними зобов'язаннями, зокрема Конвенцією про біорізноманіття (CBD).

Методології розробки Національної стратегії збереження біорізноманіття та регіональних планів дій

Загальні підходи до стратегічного планування

Розробка національних і регіональних стратегій базується на таких методологічних принципах:

- ✓ екосистемний підхід;
- ✓ науково обґрунтована оцінка стану біорізноманіття;
- ✓ міжсекторальна інтеграція;
- ✓ участь зацікавлених сторін;
- ✓ адаптивне управління.

Процес зазвичай включає етапи: аналіз вихідного стану, визначення пріоритетів, формулювання стратегічних і операційних цілей, розробку плану заходів, систему моніторингу та оцінки.

Методології розробки Національної стратегії збереження біорізноманіття та регіональних планів дій

Інтеграція цілей сталого розвитку (ЦСР)

Національні стратегії збереження біорізноманіття інтегруються з Цілями сталого розвитку ООН, зокрема:

- ✓ ЦСР 14 «Збереження морських екосистем»;
- ✓ ЦСР 15 «Захист та відновлення екосистем суші»;
- ✓ ЦСР 13 «Боротьба зі зміною клімату».

Інтеграція ЦСР дозволяє поєднати екологічні, соціальні та економічні пріоритети, забезпечуючи узгодженість екологічної політики з національними програмами розвитку.

Аналіз ключових зацікавлених сторін та механізмів їх участі

Основні групи стейкхолдерів

У процесі стратегічного планування беруть участь:

- ✓ органи державної влади та місцевого самоврядування;
- ✓ наукові установи та експертне середовище;
- ✓ бізнес і галузеві асоціації;
- ✓ громадські екологічні організації;
- ✓ місцеві громади та землекористувачі.

Механізми участі

Основними механізмами залучення є громадські консультації, стратегічні сесії, робочі групи, публічні обговорення, електронні платформи участі. Активна участь стейкхолдерів підвищує легітимність стратегій та ефективність їх реалізації.

Інтеграція цілей збереження біорізноманіття в галузеві політики

- ✓ **Сільське господарство.** Інтеграція передбачає впровадження агроекологічних практик, збереження ландшафтного різноманіття, захист запилювачів, обмеження використання пестицидів.
- ✓ **Лісове господарство.** У лісовому секторі ключовими є принципи наближеного до природи лісівництва, збереження пралісів, екологічна сертифікація, формування екологічних коридорів.
- ✓ **Містобудування.** У містобудуванні важливу роль відіграє розвиток зеленої інфраструктури, збереження природних територій у межах міст, адаптація до змін клімату.
- ✓ **Енергетика.** Інтеграція полягає в оцінці екологічних ризиків від відновлюваних та традиційних джерел енергії, просторовому плануванню та мінімізації впливу на екосистеми.

Оцінка ефективності екологічної політики: ОВД та СЕО

Оцінка впливу на довкілля (ОВД) та стратегічна екологічна оцінка (СЕО) є ключовими регуляторними інструментами превентивної екологічної політики.

ОВД застосовується до конкретних проєктів і дозволяє оцінити потенційний вплив на біорізноманіття. СЕО використовується для стратегій, програм і планів, забезпечуючи інтеграцію екологічних аспектів на ранніх етапах планування.

Інноваційні механізми фінансування збереження біорізноманіття

- ✓ **Компенсаційні схеми.** Передбачають відшкодування втрат біорізноманіття через відновлення або створення природних територій.
- ✓ **Плата за екосистемні послуги.** Механізм, за яким користувачі екосистемних послуг фінансово підтримують їх збереження.
- ✓ **«Зелені» податки та економічні стимули.** Спрямовані на зменшення негативного впливу на довкілля та стимулювання екологічно відповідальної поведінки.

Міжнародна фінансова допомога та грантові програми. Важливу роль відіграють програми ЄС (LIFE, Horizon Europe), Глобальний екологічний фонд (GEF), Світовий банк, ПРООН. Для України міжнародна допомога є критично важливою для реалізації природоохоронних проєктів.

Індикатори та критерії оцінки успішності стратегій. Оцінка ефективності реалізації стратегій здійснюється за допомогою:

- ✓ індикаторів стану біорізноманіття;
- ✓ показників управлінської ефективності;
- ✓ соціально-економічних критеріїв;
- ✓ рівня виконання міжнародних зобов'язань.

Інституційна спроможність та політична воля. Реалізація стратегій збереження біорізноманіття залежить від якості інституцій, кадрового потенціалу, стабільного фінансування та політичної підтримки на найвищому рівні.

Виконання Україною зобов'язань за Конвенцією про біорізноманіття. Україна є стороною CBD та бере участь у реалізації глобальних рамкових програм, зокрема Куньмін-Монреальської глобальної рамкової програми, яка передбачає зупинення втрати біорізноманіття до 2030 року.

Досвід країн ЄС: екологічна мережа Natura 2000. Мережа Natura 2000 є прикладом інтегрованого підходу до збереження біорізноманіття, що поєднує охорону природи з економічною діяльністю. Управління мережею базується на планах управління, участі громад та фінансовій підтримці з боку ЄС.

Сутність та правова основа Natura 2000

Natura 2000 - це загальноєвропейська екологічна мережа природоохоронних територій, створена з метою збереження рідкісних і типових природних оселищ та видів флори і фауни, що мають значення для Європейського Союзу.

Правову основу мережі становлять:

- Директива ЄС про оселища (92/43/ЄЕС);
- Директива ЄС про птахів (2009/147/ЄС).

Мережа охоплює:

- спеціальні зони збереження (SAC);
- спеціальні охоронні території для птахів (SPA)

Принципи формування мережі Natura 2000.

Формування Natura 2000 ґрунтується на таких принципах:

- ✓ наукове обґрунтування (відбір територій на основі критеріїв поширення та збереженості оселищ і видів);
- ✓ біогеографічний підхід (оцінка у межах біогеографічних регіонів Європи);
- ✓ цілісність екологічної мережі (зв'язність територій та екологічні коридори);
- ✓ принцип субсидіарності (відповідальність держав-членів за управління територіями).

Механізми управління територіями Natura 2000. Управління мережею здійснюється не лише через сувору охорону, а через активне управління, яке включає:

- ✓ розробку планів управління для кожної території;
- ✓ визначення допустимих видів діяльності;
- ✓ відновлення деградованих оселищ;
- ✓ регулярний моніторинг стану біорізноманіття.

Важливо, що Natura 2000 не забороняє господарську діяльність, а спрямована на її екологічну адаптацію.

Участь місцевих громад та землекористувачів

Ключовою особливістю є активна участь:

- ✓ органів місцевого самоврядування;
- ✓ фермерів та лісокористувачів;
- ✓ бізнесу;
- ✓ громадських організацій.

Механізми участі:

- ✓ консультації та переговори;
- ✓ компенсаційні виплати;
- ✓ агроекологічні програми;
- ✓ добровільні угоди щодо управління територіями.

Фінансування та економічні стимули

Фінансування Natura 2000 здійснюється за рахунок:

- ✓ фондів ЄС (LIFE, Європейський аграрний фонд розвитку сільських територій); національних бюджетів;
- ✓ програм компенсації втрат доходів землекористувачів.

Економічні стимули сприяють прийняттю природоохоронних заходів без соціального конфлікту.

Контроль, моніторинг та оцінка ефективності.

Ефективність мережі оцінюється за допомогою:

- ✓ індикаторів стану оселищ і видів;
- ✓ періодичних звітів держав-членів до Єврокомісії;
- ✓ адаптивного управління на основі результатів моніторингу.

Значення досвіду Natura 2000 для України

Для України досвід Natura 2000 є особливо цінним у контексті:

- ✓ гармонізації екологічного законодавства з ЄС;
- ✓ розвитку національної екомережі;
- ✓ інтеграції охорони природи з лісовим та аграрним господарством;
- ✓ підготовки до участі в європейських природоохоронних програмах.

Natura 2000 демонструє перехід від ізольованої охорони природи до інтегрованого управління ландшафтами, що поєднує екологічні, соціальні та економічні інтереси та є орієнтиром для розвитку екологічної політики України.

Стратегія управління біорізноманіттям є ключовим інструментом екологічної політики, що забезпечує збалансований розвиток суспільства. Для України актуальними є інтеграція європейських підходів, посилення інституційної спроможності, розвиток фінансових механізмів та ефективне виконання міжнародних зобов'язань.

